

UNIVERSITATEA *BABEȘ-BOLYAI*, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”

REZUMAT

Manuscrise cu predici din sec. XVI-XIX.
Transliterare, comentarii omiletice și analize stilistice.

Îndrumător: Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon

Doctorand: pr. Marcel Tcaci
(căs. Gheberta)

Cluj-Napoca
2024

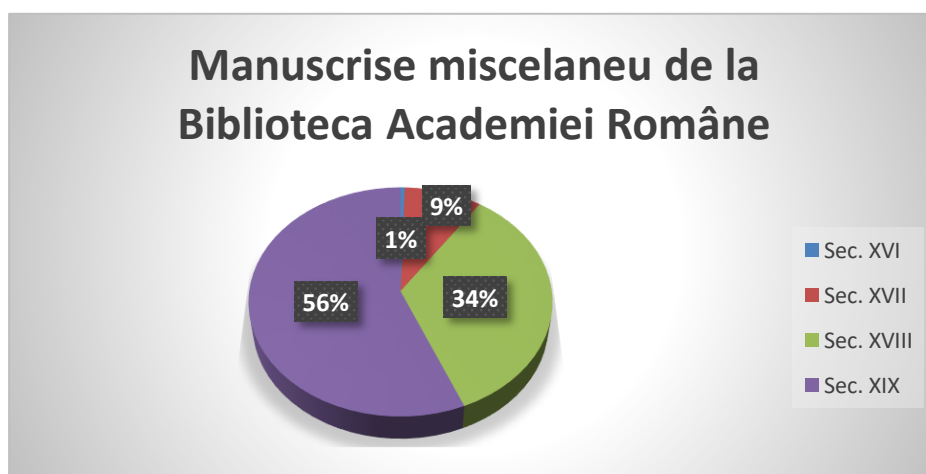
Cuvinte cheie: predici vechi, manuscrise românești, izvoare omiletice, analize stilistice, biblioteca academiei române.

În plin centrul Bucureștilor, în proximitatea numeroaselor instituții de stat și culturale, într-o clădire cu o istorie bogată, se află cea mai importantă și valoroasă bibliotecă din România: Biblioteca Academiei Române. Clădirea găzduiește, în adevăratul sens al cuvântului, o comoară: mii de lucrări vechi au fost aduse aici de-a lungul deceniilor pentru a fi salvate de la dispariție sau pur și simplu de la proasta păstrare, confiscate sau poate salvate de simpla risipire în lume. Aceste lucrări nu au fost pe deplin cercetate, iar cercetătorii încearcă să aducă la lumină colecțiile acestei biblioteci.

Instrumentul de orientare de care ne-am servit în căutarea și aranjarea predicilor în manuscris aflate în custodia Bibliotecii Academiei Române sunt cele patru volume cuprinse în *Catalogul manuscriselor românești*, care-l are ca autor pe ilustrul cercetător Gabriel Ștrempel. Acesta în cercetarea manuscriselor a parcurs 6150 de volume, din care a redat în *Catalog* peste 5900¹.

Din analiza² părintelui profesor Vasile Gordon rezultă că cel puțin 75% dintre manuscrisele catalogate au conținut religios, dintre care aprox. 40% sunt omilii și predici, iar cele mai frecvente, aprox. 25%, sunt necrologurile, provenind îndeosebi din Ardeal. Conform procentajului prezentat, Biblioteca Academiei Române deține un efectiv de 4500 manuscrise religioase, dintre care aprox. 1800 sunt omilii și predici.

Într-o prezentare grafică procentuală lucrurile ar arăta în felul următor:

Fiecare manuscris miscelaneu la rândul său conține una sau mai multe, iar uneori câteva zeci de predici în manuscris, care aparțin, nu de puține ori, mai multor autori.

¹ GABRIEL ȘTREMPEL, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. IV, Ed. Științifică, București, 1992, p.440.

² VASILE GORDON, „Izvoare omiletice inedite: manuscrisele cu predici de la Biblioteca Academiei Române”, *Anuarul Facultății de Teologie București*, (2000-2001), p. 545.

Sub aspectul vechimii, nu avem manuscrise cu predici care să coboare mai jos de veacul al XVI-lea, iar cele din următoarele două secole, XVII și respectiv XVIII, nu însumează decât un total de 86 de volume.

Stadiul cercetării

În etapa de început a lucrării mele am făcut apel la o seamă de autori, care au dedicat timp cercetării unor fragmente din tezaurul omiletic adăpostit de înaintașii noștri la Biblioteca Academiei Române³. Astfel, valoroase studii pe marginea predicilor în manuscris de la Biblioteca Academiei, au văzut lumina tiparului, printre care trebuie să menționăm:

- Comșa, Gheorghe, *Istoria predicei la români*, Editura Ministerului Cultelor și Artelor, București, 1921⁴, volumul în sine reprezintă o lucrare de pionerat în literatura de profil⁵;
- Gordon, Vasile, „Pareneza în slujirea pastoral-misionară a Bisericii”, teză de doctorat, *Ortodoxia*, nr. 3-4/1999, pp. 3-290⁶;
- Gordon, Vasile, „Izvoare omiletice inedite: manuscrisele cu predici de la Biblioteca Academiei Române”, *Anuarul Facultății de Teologie București*, (2000-2001), pp. 539-568;
- Stan, Alexandru, „Un manuscris de „Propovedanii” inedit, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea”, *B.O.R.*, nr. 5-6/1988, pp. 134-151;
- Stan, Alexandru, „Trei vechi manuscrise inedite de cuvântări bisericești (sec. XVII și XVIII) și locul lor în cultura noastră”, *B.O.R.*, nr. 11-12/1989, pp. 51-68.

Acești autori au dezvăluit, fără putință de tăgadă, un deosebit interes față de un domeniu vast, însă, așa cum menționează fiecare, rămâne un tărâm prea puțin cercetat.

³ Cercetarea lor a fost facilitată de cataloagele întocmite în acest scop, cele editate de Ion Bianu și Gabriel Ștrempel, acesta din urmă fiind, de fapt, cel mai recent și cel mai complet.

⁴ Autorul prezintă câteva manuscrise aflate în custodia Bibliotecii Academiei Române: Manuscrisul 167 (secolul al XVII-lea): Cuvânt la înmormântarea Sofroniei Ciogole, soția logofătului Pătrașcu Ciogolea, adormită în Domnul scris de dăcălul Toader; manuscrisul preotului Grigore din Măhaciu, cuprinde o predică despre judecata din urmă, datând din anul 1583; manuscrisul nr. 601, care cuprinde 31 de predici, datate cu secolul al XIX-lea; manuscrisul călugărului Meletie, care conține aproximativ 30 de predici din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

⁵ MARIUS DANIEL CIOBOTĂ, *Discursul omiletic din perspectiva științelor comunicării*, Ed. Universitară, București, 2012, p. 110.

⁶ Teza reprezintă un valoros instrument și un excelent îndrumar omiletic. Părintele profesor Vasile Gordon în lucrarea sa de doctorat a transcris și analizat peste 20 de manuscrise cu predici ocazionale, aflate la Biblioteca Academiei Române, iar lista bibliografică, însumează pentru 350 de titluri.

Scopul și obiectivele specifice

În studiul de față au fost analizate predicile scrise sau copiate, ajunse până în zilele noastre în formă de manuscris, ale autorilor mai puțin cunoscuți, care au aparținut clerului inferior din secolele XVI-XIX. Cercetarea noastră pe marginea manuscriselor cu predici are un scop dublu:

- în primul rând, dorim să-i familiarizăm pe cei preocupați de opera omiletică cu predicile veacurilor trecute, prin observarea parcursului lor istoric și a evoluției lor, încercând, în același timp, să arătăm planul conținutului și forma lor din fiecare perioadă, dar și dacă au fost supuse unor influențe sau nu;
- de altă parte, dorim să facem cunoscut modelul de predici care au circulat în arealul românesc, alegându-le și prezentându-le în așa fel, încât să poată fi folosite în lucrarea celor ce se pregătesc de slujirea amvonului.

Metodologia

Prezint mai jos câteva etape din elaborarea prezentei lucrări:

- selectarea manuscriselor, în funcție de secole, perioadele liturgice, genurile omiletice, teme;
- transliterarea în alfabet latin;
- identificarea (după caz) autorului, sursei, copistului;
- analiza teologică de conținut (teme, idei majore, argumentare biblică și patristică, strategii stilistice, cuvinte și expresii relevante (arhaisme „pierdute”, posibil recuperabile);
- prezentarea valorii omiletice și literare a acestora.

Specificul evoluției predicii în perioada amintită a fost prezentat cu ajutorul acestor metode, care surprind unicitatea epocilor, ingeniozitatea autorilor și frumusețea pildelor expuse.

Aspecte structurale

Planul pentru elaborarea acestui studiu omiletic este următorul:

- în incipitul primului capitol am ales să fac o incursiune istorică asupra textelor românești vechi din cele trei ținuturi românești, în cea de a doua parte a primului

capitol am realizat o delimitare a manuscriselor cu predici de textele românești vechi cu caracter religios, de cărțile omiletice apărute în acea perioadă;

- în următorul capitol am făcut o scurtă prezentare de ansamblu, începând de la primii propovăduitori din spațiul românesc și până la cei din veacul al XIX-lea;
- cel de al treilea capitol se concentrează pe manuscrisele cu predici de la Biblioteca Academiei Române, aici manuscrisele sunt împărțite pe categorii, analizate din prisma materialelor folosite, dar mai ales după felul în care au fost realizate. Tot aici acordăm atenție autorilor și locului unde au fost realizate, precum și felului în care au circulat acestea;
- al patrulea capitol conține o prezentare selectivă împărțită pe secole, întrucât aceste manuscrise vechi se află la Biblioteca Academiei Române și sunt mai puțin accesibile publicului larg, pentru valoarea lor specială referitoare la începuturile cunoscute ale omileticii scrise în limba română, am socoti util să le redăm aici în întregime, iar pentru o urmărire mai fluentă a manuscriselor noastre, în continuare notăm o listă a acestora:

Sec. XVI: 1. Ms. rom. nr: 447, *Predică la îngropăciune*; 2. Ms. rom. nr: 447, *Omile slavo-română* (Cuvânt de învățătură a celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur...); 3. Ms. rom. nr: 447, *Omilie*.

Sec. XVII: 1. Ms. rom. nr: 167, *Cuvânt la înmormântarea Sofroniei Ciogole*; 2. Ms. rom. nr: 4687, *Omilie pe tema sfințeniei icoanelor*; 3. Ms. rom. nr: 2644, *Cuvânt la Proslăvita Adormirea Preacurata Fecioară Maria*; 4. Ms. rom. nr: 3509, *Dumineca Fariseului și pentru vamăș*; 5. Ms. rom. nr: 3509, *Dumineca a treia în post*; 6. Ms. rom. nr: 3509, *Învățătură pentru mironosiță*; 7. Ms. rom. nr: 3509, *Dumineca 11Ev(an)ghelie Matei 51 de glav*; 8. Ms. rom. nr: 2522, *Laudă Sinților Mucenici Gheorghe și Dimitrie*; 9. Ms. rom. nr: 4642, *Omilie la Postul Mare*; 10. Ms. rom. nr: 5484, *Tâlcovanie Ev(anghe)liei de la giu(de)ț*.

Sec. XVIII: 1. Ms. rom. nr: 5318, *Slovo o strașnom sude*; 2. Ms. rom. nr: 5318, *Cuvânt Svântului Ioan Bogoslov*; 3. Ms. rom. nr: 2159, *Cuvânt la îngroparea preacuviosului părintelui nostru Paisie*; 4. Ms. rom. nr: 5517, *Învățătură spre împărași și boiari, spre episcopi și preoți, și spre toți creștinei ca să nu să îmbete*; 5. Ms. rom. nr: 5517, *Luna lui aprilie la zi întâi pomenirea maicii noastre Marii Ghiptencii, întru aceeași zi cuvânt pentru pocăința păcătoșilor*; 6. Ms. rom. nr: 5517, *Cuvânt pentru frică și pentru neștrăduț*; 7. Ms. rom. nr: 3110, *Cazanie la morți*; 8. Ms. rom. nr: 5110, a doua parte a secolului al XVIII-lea: *Orație adresată împărătesei Ecaterina a Rusiei*; 9. Ms. rom. nr: 5307, sec. XVIII (a doua jumătate); *Predică la cununie*; 10. Ms. rom. nr: 4388, sec. al XVIII-lea: *Cuvânt la lăsatul secului, seara după (șederea) la trapeză*.

Sec. XIX: 1. Ms. rom. nr: 3480, *Cuvânt rostit cu ocazia celei de a doua urcări pe tron a domnitorului fanariot Alexandru Ipsilanti*; 2. Ms. rom. nr: 3480, *Orație la urcarea pe tron a domnitorului fanariot Alexandru Ipsilanti*; 3. Ms. rom. nr: 3487, *Dumineca Slăbănogului*; 4. Ms. rom. nr: 3487, *Cuvânt la Duminica Stălpărilor*; 5. Ms. rom. nr: 5319, *Învățătură pentru tiutiu*; 6. Ms. rom. nr: 3480, *Cuvânt funebru rostit la pomenirea de 40 de zile a fiului domnitorului Constantin Ipsilanti, beizadea Iancu⁷*; 7. Ms. rom. nr: 4014: *Cuvânt la începutul anului școlar rostit de arhimandritul Iosif Naniescu, viitoul mitropolit al Moldovei, sfârșitul sec. XIX*, iar fiecare manuscris transliterat este însoțit de un scurt comentariu;

- următorul capitol pune în lumină și descrie trecerea treptată spre limba română literară prin prisma manuscriselor cu predici, punându-se accent pe stilul predicilor din acea perioadă;

⁷ Acest manuscris îl regăsim prezentat și analizat în detaliu la finalul acestei lucrări, în rubrica *Studiu de caz*.

- în cel de al șaselea capitol am încercat să arătăm care este actualitatea pastorală a manuscriselor, precum și trăsăturile și specificul lor;
- iar ultimul capitol prezintă o seamă de teme majore extrase din predicile veacurilor XVI-XIX;
- în *concluzii* facem o succintă prezentare a rezultatelor obținute, menționăm de asemenea problemele deschise și propunem direcții de cercetare viitoare.

Ce am obținut? Prezentarea succintă a rezultatelor

Rostite cu scopul de a tâlcui învățătura de credință în duminici și sărbători, predicile au fost expuse și la evenimente importante din viața credincioșilor: botez, cununie, înmormântare sau evenimente sociale însemnate. În astfel de împrejurări, predica a putut să fie schimbată mai mult sau mai puțin sub aspect lingvistic, fapt determinat de talentul predicatorului, dar și în funcție de publicul căruia îi era adresată predica. Acest lucru a făcut ca omiliile să aibă: „soarta creațiilor folclorice”⁸ în conținutul cărora autorii au putut să adauge sau să elimine câte ceva, dar fără abateri de la dogma creștină.

Din cuvântările păstrate în manuscris și analizate în lucrarea noastră deducem că la acea vreme predica nu însoțea doar slujbele oficiate în duminici și sărbători, ci și alte evenimente importate din viața de zi cu zi, așa cum am amintit mai sus.

Apoi, după cum putem observa din răzlețele semnături de la finalul cuvântărilor, predica nu era rostită doar de preoți, ci și de cântăreți sau dieci, cum sunt numiți în Trasilvania, precum și de monahi iubitori de carte.

De asemenea, pentru un impact de amploare în rândul maselor, limbajul în care erau rostite cuvântările, era unul simplu și îngrijit, accesibil ascultătorilor. Forma în care au fost realizate, iar mai târziu păstrate, aceste manuscrise trădează meticulozitatea și seriozitatea cu care predicatorii se pregăteau înainte de a urca în amvon, fapt dedus și din conținutul predicilor care sunt presărate, așa cum este bine, cu citate desprinse din Sfânta Scriptură și din scrierile Sfinților Părinți, totodată nu era trecut cu vederea caracterul practic al predicilor de atunci, așa încât să devină cu adevărat o învățătură vie.

⁸ VASILE ȚÂRA, „Discursul religios, model și normă de exprimare îngrijită în epoca veche”, *Text și discurs religios*, nr. 1, Ed. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 58.

Prin aceasta, pe de o parte, se observă păstrarea stilului biblic-bisericesc ca o însușire specifică predicii, iar pe de alta, predica era totuși una populară, accesibilă și orientată spre mase.

Confirmarea sau infirmarea temei anunțate. Ce am reușit să facem din ce ne-am propus?

Prezenta lucrare și-a propus să descopere, să prezinte și să analizeze o parte din predicile în manuscris aflate în custodia Bibliotecii Academiei Române. Prin cercetarea lor, am aflat un spectru larg de creații omiletice de diferite genuri care au fost descifrate, iar cercetarea lor a adus cu sine un mesaj vibrant al trăirii noastre ortodoxe din vremuri demult apuse, am aflat întâi de toate cum vorbeau strămoșii noștri, am „zărit” zorii limbii române scrise și a literaturii românești fiind „vestiți și împodobiți cu aceste izvoare de neînlăturat și de neuitat din grădina culturii românești”⁹. Totodată, am reușit să urmărim care a fost dinamica manuscriselor și a cărților vechi pe teritoriul țării noastre, precum și înțelegerea unor nuanțe ale vieții, ale trăirii alături de aproapele într-o comunitate creștină.

Pe de altă parte, manuscrisele s-au dovedit a fi un veritabil suport documentar. Predicile în manuscris ne deschid o lume pe care o putem crede pierdută, lume care a aparținut unor oameni iubitori de frumos, iubitori de cultură și nu în ultimul rând iubitori de credință.

Prin analizarea predicilor vechi am surprins, totodată, rolul important pe care clericii, monahii și credincioșii români ortodocși l-au jucat în impunerea treptată a limbii poporului în Biserică cu mult timp înainte ca mitropoliții din Țările Române să încurajeze și să sprijine traducerea Sfântei Scripturi, a Cazaniei și a cărților de cult în *rumânește pentru înțelegerea tuturor*, oferindu-ne de asemenea detalii despre evoluția limbii, despre filiația manuscriselor sau detalii estetice și tehnice, ca într-un final, toate la un loc, să reprezinte o nouă treaptă în a înțelege unitatea spirituală și națională a neamului românesc.

Aspecte originale și inedite

Noutățile pe care le poartă cu sine această lucrare în susținerea Omileticii românești sunt următoarele:

⁹ FLORIAN DUDAȘ, *Manuscrisele românești din bisericile Bihorului*, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române, Oradea, 1985, p. 7.

- în primul rând, aducerea în prim-plan prin transliterarea și analizarea unor izvoare mai puțin folosite în studiul Omileticii;
- prezentarea lor selectivă prin urmărirea construcției lor, a felului în care este făcută argumentarea ideilor, precum și sublinierea elementelor stilistice;
- în al treilea rând, putem vorbi despre valorificarea unei moșteniri prin aducerea ei în contemporaneitate, moștenire care ne descoperă o trăsătură comună a predicilor de atunci, anume faptul că predicile acelor veacuri, pe lângă faptul că ne oferă detalii importante despre viața socială, despre mentalitatea epocii, despre oameni, locuri și lucruri, despre moravuri etc., dar mai ales faptul că predicile urmau nu doar o dimensiune morală, ci și una dogmatică, liturgică, istorică, detalii care ne descoperă zelul și hărnicia slujitorilor din acele vremuri.

Din acest punct de vedere, manuscrisele cu predici devin surse istorice importante pentru cei care ar dori să știe câte ceva despre viața românilor din veacurile XVI-XIX¹⁰. În același timp, trebuie menționat faptul că studiul de față caută să identifice predici și cuvântări ascunse sub negura vremii, pe care să le pună în raport cu învățătura Bisericii și cu limbajul actual. Putem afirma că scopul urmărit de autorii predicilor veacurilor de care ne ocupăm nu era să realizeze un frumos formal, ci să convingă sufletele celor care îi ascultau. De aceea, avem ocazia să asistăm la un minunat proces istoric și spiritual prin care se desăvârșește împletirea etosului românesc cu divinul, a tezaurului revelației divine cu elemente de valoare ale spațiului românesc. Propovăduirea din acele veacuri a reușit să producă o legătură organică și concretă a învățăturilor evanghelice cu viața credincioșilor români din acea perioadă.

Probleme deschise și nerezolvate, direcții ale cercetării viitoare

Multe manuscrise, cu regret, nu vor putea fi cercetate deplin datorită stării avansate de deteriorare, ca rezultat al vitregiilor vremii care și-au lăsat amprenta firească. Volumul manuscriselor religioase și a celor omiletice de la Biblioteca Academiei Române este unul colosal, de aceea, așa cum reiese din cele afirmate în introducere, ne-am propus să realizăm doar o prezentare selectivă a manuscriselor cu predici.

Pe viitor, se pot realiza studii grupate pe secole, pe genuri omiletice, pe regiuni istorice sau autori; începând cu secolele XVIII-XIX aflăm autori de la care ne-au parvenit

¹⁰ ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Preotul în Biserică, în lume, acasă*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1996, p. 263.

numeroase manuscrise. Iată câteva astfel de exemple: Melchisedec Ștefănescu, episcop de Roman, de la care Biblioteca Academiei Române a moștenit 47 de manuscrise românești, episcopul Dionisie Romano al Buzăului, de la care ne-au parvenit 54 de manuscrise, Iosif Naniescu, mitropolitul Moldovei, care donează Academiei 184 de manuscrise românești, arhimandritul Theoctist Scriban, Nicolae Roiu¹¹, Ghenadie Enăceanu și exemplele ar putea continua.

Am observat, de asemenea, că cele două studii ale lui A. I. Iațimirski „Slavianskie i russkie rukopisi rumânskikh bibliotek” („Славянские и русские рукописи румынских библиотек”) și volumul publicat în anul 1906 „Из истории славянской письменности в Молдавии и Валахии, Sankt Petersburg” („Из истории славянской письменности в Молдавии и Валахии XV – XVII вв.”), cuprind detalii despre manuscrisele românești în general și sunt prezentate câteva sute de manuscrise slavo-române și slave, o parte aflate la începutul sec. XX, așa cum însuși autorul scrie, în custodia Bibliotecii Academiei Române, la Muzeul Național de Antichități¹², la Mănăstirea Neamț, dar mai ales în muzee și biblioteci din afara țării. Aflăm din cuprinsul acelor lucrări faptul că manuscrise românești vechi (sec. XV-XVI) se aflau atunci, dar credem că și la ora actuală, în custodia Academiei de la Moscova, a Muzeului Rumeanțevskii, la Biblioteca Sinodală de la Moscova, în arhiva Ministerului Afacerilor Externe, la Biblioteca Academiei de Științe a Rusiei, precum și pe rafturile unor colecții private¹³. Multe manuscrise conțin pilde, vieți ale sfinților, cuvinte de învățătură, cuvântări, dar și cazanii sau *сказаний*, care încă așteaptă să fie cercetate¹⁴.

Tot aici, ar trebui amintit faptul că ar fi de bun augur așezarea manuscriselor românești de la Biblioteca Academiei Române într-un format digital ușor accesibil, chiar contra unei taxe, fapt care ar ușura considerabil munca cercetătorilor, întrucât la ora actuală fondul de manuscrise se adresează decât celor care se deplasează fizic la Bibliotecă.

*

¹¹ De la el ne-au rămas câteva predici, dar fără să știm dacă a fost monah, cleric sau mirean.

¹² La acea vreme era un muzeu din București, iar astăzi este o secție a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”.

¹³ Un studiu amplu despre fondurile de codici slavo-români din sec. XIII-XVIII, aceste monumente de cultură veche românească, care au „migrat” în străinătate în perioada veacurilor al XIX-lea și XX-lea, ni-l oferă dl. Academician ANDREI EȘANU în studiul: „Dispersarea patrimoniului de carte veche românească (sec. XIX-XX). Colecții și colecționari din străinătate”, *Magazin bibliologic*, 1-4(2014), pp. 43-49.

¹⁴ În legătură cu aceste manuscrise domnul GABRIEL ȘTREMPEL în *Postfața* celui de al IV-lea volum al *Catalogului de manuscrise românești*, în paginile 482-483, amintește de un trist și grav incident, spune el că Ion Bianu a recurs la ștampilarea mecanică a fiecărei file, întrucât în timpul cercetărilor efectuate de I.A. Iațimirski „au fost sustrate file din anumite volume”.

Predicile prezentate și analizate în cercetarea noastră conțin toate însușirile care permit să fie identificate ca texte autentice religioase, marcate de o specificitate aparte: în primul rând, observăm că discursul religios din acele vremuri reprezintă, la prima vedere, o succesiune de propoziții și enunțuri, care sunt legate între ele printr-o idee comună și care se încheie cu un epilog semantic, iar în al doilea rând, predicile sunt marcate de o dominantă funcțională, care urmărește să producă efect asupra ascultătorilor. Dincolo de aceste observații trebuie spus că predicile în manuscris reprezintă o importantă moștenire omiletică, compusă din cuvântări la duminici și sărbători, precum și la diferite momente importante. În majoritatea lor pornesc de la tâlcuirea textelor sfinte, care sunt puse într-o „relație de complementaritate cu tezaurul liturgic și patristic”¹⁵ și se caracterizează prin simplitate, accesibilitate și, de cele mai multe ori, prin faptul să nu sunt voluminoase și toate conțin argumentări din textele biblice.

Diversitatea lor constă în faptul ele nu sunt la fel din punct de vedere al calității. Așa se face că în timp ce unele par de-a dreptul exerciții școlarești de tâlcuire a Sfintei Scripturi, altele, prin profunzimea lor, prin accentele clare și prin puterea de exprimare, reușesc să atingă un nivel elevat, bogat în conținut teologic.

Astfel, putem afirma că: manuscrisele cu predici, datorită numărului mare, unicității lor, a formei în care au fost păstrate rămân încă un material „crud”, aproape nestudiat, însă, sfera tematică de pe marginea acestora se lărgeste, în mod firesc, pe măsură ce avansează cercetarea, care ridică mereu noi întrebări. Fenomenul discursului religios a fost și rămâne complex și multilateral, iată de ce pentru cercetarea lui credem că este nevoie de o abordare interdisciplinară.

CUPRINS

INTRODUCERE.....	6
1. Încadrarea temei în arealul omiletic.....	7
2. Motivația alegerii temei	7
3. Scopul și obiectivele generale.....	8
4. Stadiul cercetării.....	9

¹⁵ MAXIM MORARIU, „Pr. Constantin Necula, Întru Adormire lumea nu ai părăsit... Meditații în Postul Adormirii Maicii Domnului”, *B.O.R.*, 2(2022), p. 388.

5. Metodologia.....	10
6. Aspecte structurale sau delimitarea cercetării.....	12
7. Elemente de noutate.....	12

**CAPITOLUL I: SCRIERILE ROMÂNEȘTI VECHI. O INCURSIUNE
ISTORICĂ.....** 14

I.1. Texte vechi din Țara Românească și Moldova.....	15
I.2. Texte vechi din Transilvania.....	17
I.3. Scrieri românești vechi cu caracter religios.	18
I.4. Cărți de gen omiletic.....	19
I.5. Manuscrise miscelaneu (codici).....	22

CAPITOLUL II: PREDICA ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC..... 24

II.1. Privire de ansamblu - de la primii propovăduitori din spațiul românesc până în veacul al XIX-lea.....	24
II.1.1 Sfântul Apostol Andrei.....	26
II.1.2. Sfântul Niceta de Remesiana.....	26
II.1.3. Grigorie Țamblac.....	27
II.1.4. Protopopul Petru.....	29
II.1.5. Sfântul Voievod Neagoe Basarab.....	29
II.1.6. Cazaniile și autorii lor.....	30
II.1.7. Diaconul Coresi.....	30
II.1.8. Ieromonahul Melchisedec.....	31
II.1.9. Mitropolitul Varlaam al Moldovei.....	31
II.1.10. Varlaam Mitropolitul Țării Românești.	32

II.1.11. Sfântul Ierarh Antim Ivireanul.	32
II.1.12. Protopopul Ioan Piuariu – Popa Tunsu.....	33
II.1.13. Sfinții Mărturisitori Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara.....	34
II.1.14. Samuil Micu.....	34
II.1.15. Petru Maior.....	35
II.1.16. Sfântul Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni.....	35
II.1.17. Sfântul Ierarh Andrei Șaguna.....	36
II.2. Preoți, dascăli și călugări cu preocupări omiletice, istorice și literare.....	37
II.3. Cărți și reviste omiletice.....	37
 CAPITOLUL III: IZVOARE OMILETICE INEDITE: MANUSCRISE CU PREDICI DE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE.....	
III.1. Preliminarii.....	39
III.2. Categoriile de manuscrise cu predici.....	39
III.3. Manuscrise cu predici de la Biblioteca Academiei Române.....	40
III.3.1. Descrierea manuscriselor.	41
III.3.2. Estimarea numerică.....	41
III.3.3. Descrierea și analizarea materialului folosit.....	54
III.4. Suprascrieri și prescurtări.....	56
III.5. Însemnările din manuscrise.....	57
III.6. Autorii (copiștii) manuscriselor.....	58
III.7. Schimburi de copiști și dascăli între Principatele Române.....	60
III.8. Locul copierii manuscriselor și datarea lor.....	61
III.9. Circulația manuscriselor omiletice.....	61

III.10. Reflecții asupra cuvântului omiletic românesc între slavonism și latinitate.	62
CAPITOLUL IV. PE URMA VECHILOR MANUSCRISE. PREZENTARE SELECTIVĂ.....	
IV.1. Manuscrise selectate.....	67
IV.1.1. Normele de transcriere interpretativă pentru editarea textelor scrise cu caractere slavone.....	67
IV.1.2 Prescurtările pentru cuvintele sacre folosite în text.....	69
IV.1.3. Semnele de punctuație.....	70
IV.2. Manuscrise din secolul al XVI-lea.....	73
IV.3. Manuscrise din secolul al XVII-lea.....	80
IV.4. Manuscrise din secolul al XVIII-lea.....	110
IV.5. Manuscrise din secolul al XIX-lea.....	144
CAPITOLUL V: TEXTE VECHI CU PREDICI ȘI PASUL CĂTRE LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ. STILUL PREDICILOR – SURSA STILULUI LITERAR.	
	165
CAPITOLUL VI: ACTUALITATEA PASTORALĂ A MANUSCRISELOR.	
	173
VI.1. Despre aspectele inedite în predica secolelor XVI-XIX.....	175
VI.2. Rezultatele pozitive ale activității predicatoriale.	177
VI.3. Trăsăturile predicii veacurilor trecute.....	179
VI.4. Diferențe dintre modul de predicare din trecut și de azi.....	180
VI.5. Limbajul predicilor – graiul dragostei.....	182
VI.6. Manuscrisele vechi cu predici versus provocările moderne ale propovăduirii.....	184

CAPITOLUL VII: TEME MAJORE (PRIORITARE) DIN PREDICILE ÎN MANUSCRIS DIN SECOLELE XVI-XIX.....	186
VII.1. Teme biblice.....	186
VII.2. Teme dogmatice.....	187
VII.3. Teme istorice.	193
VII.4. Teme liturgice.....	194
VII.5. Teme misionare.....	194
VII.6. Teme morale.	197
STUDIU DE CAZ.....	206
CONCLUZII.....	216
1. Ce am obținut? Prezentarea succintă a rezultatelor.....	216
2.Confirmarea sau infirmarea tezei anunțate.....	218
3.Probleme deschise și nerezolvate, direcții ale cercetării viitoare.....	219
4.Aspectele originale și inedite.....	220
ANEXA.....	222
Copii foto.....	222
GLOSAR.....	240
BIBLIOGRAFIE.....	244

